

Ekologalaš guoddevaš boazologu eavttut/čujhusat

Eanandoallo- ja biebmodepartemeantta nammadan bargujoavkku raporta

Geassemánu 2008

Sisdoallu:

1.1 Álggahus	s. 2
1.2 Bargojoavkku mandáhtta	s. 3
1.3 Ođđa boazodoallolága čujuhusat, doaibmanjuolggadusat ja boazolohku	s. 3
2. Norgga boazodoallu	s. 4
3.1 Guohtun	s. 4
3.2 Boazolohku ja buvttadeapmi	s. 6
4.1 Eavttut/čujuhusat boazolohkui mii lea ekologalaččat guoddevaš	s. 8
4.2 Čujuhusaid/eavttuid norpmat	s. 10
4.3 Bargojoavkku rávvagiid čeahkkáigeassu	s. 11
4.4 Bagadus ”boazolohkoskovváí”	s. 12

MILDOSAT

1. ”Boazolohkoskovvi”	s. 13
2. Lávdegoddelahtu Johan Anders Eira sierracealkámuš	s. 14

1.1 Álggahus

Ođđa boazodoallolágas mii bođii fápmui suoidnemánu 1.b. 2007, álggahuvvo ođđa proseassa resursahálddašeami ja boazologu mearrideami hárrái. Dán oktavuodas lea doaimanjuolggadusaid ráhkadeapmi guovddázis, ja dasa gullá maiddá boazologu mearrideapmi. Lea orohat mii ráhkada doaimanjuolggadusaid mat dasto galget dohkkehuvvot guovllustivrras, ja boazodoallostivra fas dohkkeha boazologu.

Lassin orohagaid kvalitatiiva čilgehussii, de ferte boazodoalu stivrenorgánain leat árvoštallanvuodđu mainna sáhttet dahkat duohta iskkadeami boazologus. Dasa leat guokte ákka; sihkkarastit ahte eiseválddiid bajemus ovddasvástádus ekologalaččat guoddevaš resursahálddašeami hárrái fuolahuvvo, ja sihkkarastit ahte iešguđet boazoorohagaid boazolohkoárvoštallamii lea ollislaš fágalaš árvoštallan/vuodđu. Lea deatalaš ahte eiseválddit ja ealáhus leat ovttaoaivilis das mii ekologalaččat guoddevaš boazologu vuodđu duođai lea. Danne čađahuvvo sierra bargu dan birra ođđa lága fápmuiboahtima oktavuodas. Dan barggu duogáš čilgejuvvo Od. prp. nr. 25 (2006-2007) Lága birra boazodoalu hárrái (s. 47):

”Viidáseappot sáhtta orohatstivrra barggu ja eiseválddiid dohkkehangiedahallama oktavuodas leat oppalaš dárbu ovdánahttit objektiiva/dieđalašeavttuid omd. bohcco vuoimmi, buvttadeami, boazologu dássetvuoda, biologalaš šláddjivuoda jd.hárrái. Departemeanta áigu dán čuovvolit, ja nammadit joavkku mas lea fágaidrasttiedeaddji gelbbolašvuohta sihke dutkama ja ealáhusa bealde.”

Ođđajagimánus 2008 nammadii Eanandoallo- ja biebmodepartemeanta (EBD) bargojoavkku mas leat fárus boazodoalu, dutkandoaimma ja eiseválddiid ovddasteaddjit, dan nammii ahte ráhkadit ekologalaččat guoddevaš boazologu eavttuid. Boazodoalloovddasteddjiid nammadii Norgga boazosápmelaččaid riikkasearvi (NBR). Joavkkus leat čuovvovaččat leamaš mielde:

1. Nils Jovnna Eira Meløy, boazoeaiggát, Kárášjohka
2. Nils Mathis M. Sara, boazoeaiggát, Guovdageaidnu
3. Johan Anders Eira, boazoeaiggát, Loabát
4. Torstein Appfjell, boazoeaiggát, Trofors
5. Algot Jáma, boazoeaiggát, Limingen
6. Inge Even Danielsen, boazoeaiggát, Brekkebygd
7. Øystein Holand, professor, Universitetet for biovitenskap og miljø, Ås
8. Kari Anne Bråthen, dutki, Tromssa universitehta
9. Ing-Lill Pavall, Nordlándda boazodoallohálddahus
10. Marit Jane Myklevold, Eanandoallo- ja biebmodepartemeanta, jodiheaddji
Sunna Marie Pentha, Eanandoallo- jabiebmodeaprtemeanta, čálli

Bargojoavku álggahii barggus seminárain guovvamánu 1.b. mas ledje fágalaš ovdanbuktimat. Dasto leat doallan vihtta dábálaš čoahkkima. Raporta sáddejuvvo gulaskuddamii geassemánus 2008. Eavttut/čujuhusat ekologalaččat guoddi boazologu várás mearriduvvojit loahpalaččat bargojoavkku rávvagiid ja evttohusaid vuodul gulaskuddama mañnel. Bargojoavku lea fárus maiddá dan barggus. Galgá ráhkaduvvot boazologu mearrideami bagadus sihke ealáhusa ja eiseválddiid várás. Departemeanta sádde dan bagadusa 2008 čavčča mielde.

1.2 Bargojoavkku mandáhtta

Bargojoavkkus lea leamaš čuovvovaš mandáhtta:

Ođđa lága olis lea dál boazodoalus álddis ovddasvástáduš mearridit alimus boazologu orohaga doaibmanjuolggadusaid mearrideami oktavuodas. Doaibmanjuolggadusat galget maid sihkkarastit guohtuneatnamiid guoddevaš geavaheami. Orohatstivra galgá iešheanaláš vuodul čielggadit doaibma- ja guohtundilálašvuodalaš árvvoštallamiid mat leat mearriduvvon boazologu vuodđun. Orohatstivrra mearráduš sáddejuvvo Boazodoallostivrii loahpalaš nannemii ja dohkkeheapmái. Bargojoavku bivdojuvvo evttohit eavttuid/čujuhuseid mat galget leat buori ja doaibmi resursahálddašeami vuodđun. Eavttut/čujuhuseid galget leat bagadeaddji vuodđun ja čujuhussan orohatstivrraide ja eiseválddiide boazologu mearrideami hárrái. Deattuhuvvo ahte eavttut/čujuhuseid eai galgga áddejuvvot ođđa vuohkin man mielde eiseválddit mearridit boazologu.

Bargojoavku lea vuđolaččat guorahallan doahpaga ekologalaš guoddevaš resursahálddašeami ja boazologu sisdoalu. Leat olu deattuhan boazodoallofágalaš máhtu daid áššiid birra, ja joavku lea oččodan oktasaš ipmárdusa dieđavuodđuduvvon ja vásáhusvuodđuduvvon máhtus. Dasto leat boazodoalloovdasteaddjit ožžon árvaluseid iežaset guovlluid orohatovdaolbmui ja johtolatovdaolbmui. Orohatovdaolbmuid ja johtolatovdaolbmuid árvalusat leat leamaš hirbmat ávkálaččat dannego bargojoavku dakko bokte lea ožžon konkrehta árvaluseid eavttuide ja norpmaide iešguđet guovlluin. Bargojoavku lea oaidnán ahte lea ovttamielalášvuolta das ahte guohtunvuoddu, bohccuid lohku, vuoibmi ja buvttadeapmi leat oktiičadnon. Ekologalaččat guoddevaš boazodoalu dáfus oaivvilduvvo ahte guohtungeavaheapmi ii billis guohtunkvalitehta dahje elliid ja šattuid valljodaga iešguđet áigodatguohtumiin. Mihttun lea maiddá ahte guohtungeavaheapmi galgá dagahit buori elliidsuodjalusa ja vejolašvuoda njuovvat bohccuid main lea buorre kvalitehta. Jahkásaš dálkerievdamat, boraspiremuosehuhttimat ja eará ealáhusberoštumit váikkuhit maiddá guohtumiid ja nu maiddá ekologalaš guoddevaš boazodoalu vuodu. Muhtun guovlluin sáhttet massimat heajos dálveguohtumiid ja boraspiriid geažil leat nu stuorrát ahte dat váikkuha boazodoalu vejolašvuoda mearridit boazologu ovdáneami. Bargojoavku lea geahččalan dan vuhtiiváldit go lea hábmen dáid eavttuid, muhto barggu váldodeaddu lea čadnon boazologu ja guohtuma oktavuhtii.

1.3 Ođđa boazodoalloga čujuhuseid, doaibmanjuolggadusat ja boazolohku

Ođđa lága mielde galgá boazolohku mearriduvvot geassesiidadásis, ja dan galgá siida ja orohatstivra dahkat. Dat mearkkaša ahte boazolohku dál galgá mearriduvvot ”vuodđodásis”, ja daid guohtuneatnamiid ektui maid siida hálddaša. Eiseválddit oaivvildit ahte boazodoalus leat buorit vejolašvuodas nagodit dan dahkat vásáhusvuodđuduvvon luonddumáhtu vuodul. Dattege leat orohatstivrras muhtun hástalusat boazologu mearrideami hárrái. Boazologu mearrideami vuoddu čilgejuvvo guohtungeavaheami njuolggadusas (§ 59), dárbbalaš guohtumiid sihkkarastima birra. Vuodđun lea geassesiida, muhto ferte maiddá vuhtiiváldit visot eará áigodatguohtumiid kapasitehta nu ahte dat guohtun mii lea unnimusmearrin vuhtiiváldojuvvo. Guohtunjuolggadusat čielggasin dahket makkár guohtumiid siida/orohat sáhtta geavahit. Hástalusas lea ahte muhtun guovlluin leat iešguđet áigodatguohtumat mángga orohaga siskkobealde. Dain boazoorohagain gos leat buot áigodatguohtumat orohaga siskkobealde šaddá dilli álkit go guohtuneatnamiid dalle juhket siskkáldasat orohagas. Dát čuovvuvvo dárkileappot doaibmanjuolggadusaid barggus.

2. Norgga boazodoallu

Boazodoalu guohtunvuogádaga dovdomearka leat áigodatguohtumat main boazu gávdná guohtuma birra jagi. Guohtungeavaheapmi ja johtinvierut leat oktiičadnon ja dat leat mearrideaddjin dasa man bures iešguđet áigodatguohtumiiguin ávkkástallá ja boazodoalu buvttadeapmái. Boazodoalu johtimat rievddadit sihke guovllu, guhkkodaga ja áiggi dáfus, dat leat namalassii luonddudilálašvuodaid duohken.

Finnmárkkus leat dálveguohtumat siseatnamiid jeageleatnamiin ja geasseguohtumat fas ruonaseatnamiin rittus dahje sulluin. Giđđa- ja čakčagohtumat leat eanemusat dakko gaskkas. Orohagat/siiddat čuvvot iešguđet johtinvuogádaga vai johtin iešguđet áigodatguohtumiid gaskka heivehuvvo, ja oanehet dahje guhkit áigodagaid sáhttet dihto eatnamiin leat guokte dahje eanet siiddat. Mánngga orohagas Finnemárážit orohagain gos lea alla boazolohku, lea buvttadeapmi rievddadan sakka maŋemus 20-30 jagi. Buolbmágis/Várjjagis lea fas leamaš jámmadis ovdáneapmi, alla buvttadeapmi ja buorit njuovvandeattut.

Tromssas johtet oanehet gaskkaid ja dávjá orohaga rájiid siskkobealde. Tromssa guovllus leat eanas ruonasguohtumat, ja dálkkádaga dáfus leat ealáhusa dálveguohtundilálašvuodát gáržžit. Nordlánddas johtet guovtteládje, muhtun orohagat johtet rádjeguovlluide dahje dálveguohtumiidda Ruotas, earáin fas lea dálveguohtun rittus. Tromssas ja Nordlánddas leat oppalaččat alla njuovvandeattut. Guovlluin lea dattege buvttadeapmi sakka rievddadan. Maŋnel 2000/01 leat Tromssas buori muddui positiivadit ovdánan, muhto go buohtastahttá eará guovlluiguin de leat ain stuora massimat ja unnán produktivitehta. Nordlánddas lea dilli veahá mánngageardánet. Lulde leat bures ovdánan, muhto davviorohagat eai leat iešguđet ákkaid geažil nagodan lasihit boazologu, ja oažžut doaibmi boazodoalu maŋnel stuora massimiid 1990-logu loahpas.

Davvi-Trøndelágas leat eanas orohagaid dálveguohtumat rittuid lahka, muhto leat gal dálveguohtumat maiddá siseatnamiin. Lulli-Trøndelágas/Hedemárážus johtet ges bievlaeatnamiin davvin dálveguohtumiidda lulde. Trøndelága guovlluin leat oppalaččat dássedis boazologut, buvttadeapmi ja njuovvandeattut, erenoamážit Lulli-Trøndelágas/Hedemárážus ja boazoservviin. Davvi-Trøndelágas lea ovdal leamaš alla buvttadeapmi, muhto stuora massimat 1990-logu álgobáliid leat dagahan ahte sihke njuovvanhivvodat, buvttadeapmi ja boazolohku lea gahččan mearkkašahhti olu. Maŋemus doaibmajagis leat dattege veahá ovdánan go massimat proseanttaid mielde leat veahá unnon.

Boazodoalu vahágiidda leat olu árttat, dábálaččat heajos dálke- ja guohtundilálašvuodát, boraspiret, dávdđat, lihkohisvuodát ja suoládeapmi. Buot guovlluin nanne ealáhus ahte boraspiret váldet stuorámus oasi ollislaš massimiin. Maŋemus jagiid leat sihke boraspirenálit ja massimat boraspiriide lassánan eanas boazodoalloguovlluin, ja dainna fuolastuvvet erenoamážit Davvi-Trøndelágas, Tromssas ja Nordlánddas.

3.1 Guohtun

Boazodoalus lea sáhka guovttelágán guohtumiin, ruonasguohtumat ja jeagelguohtumat. Ruonasguohtumiin leat eanas ruonas rássešattut, ja dat leat álbmámus ja bibmoseamos guohtumat. Dat leat vuđolaš geasseguohtumat, muhto leat maiddá deatalaččat giđđa- ja

čakčagohtumiin. Jeagelguohtumiin leat iešguđetlágán jeagelšattut, dat eai leat nu álbmát ja dat adnojit eanas dálveguohtumiin. Dain guohtumiin rievddada dattege kvalitehta sakka iešguđet šlájaid mielde. Ruonasšattuin lea iešguđetlágán kvalitehta bohcco borramuššan dannego dain lea iešguđetlágán kjemiija ja nu maiddái suolbmuduvvojit iešguđetládje. Oppalaččat suolbmuduvvojit urtasat ja rásit jođáneappot go luktásuoinnit ja upmolsuoinnit, dasto čuvvot danasšattut ja de vel áloruonasšattut. Seammaládje leat jeagelšattut iešguđetlágánat. Boazu millosepmosit guohtu bohccojeahkála, diehpejeahkála ja lahpu, ovdalii geađgeganaid, ja sáltejeagil ja jeagil mas leat nitrogenafiksejeaddji debbot dohkkejit dušše de go lea áibbas heitot guohtun.

Mearkkašan veara ruonasšattuid dáfus lea ahte šattuid eananduhttin čuovvu seamma ortnega go bohccos. Danne lea nu ahte go guohtumiin leat eanas urtasat ja rásit, de guohtu boazu šattuid mat jođánit suddet ja dalle manná maiddái eananduhttin eatnamis jođáneappot. Guohtunšattuid álbmi buorrána go šaddan ođasmahttojuvvo ja beaktiluvvá. Guohtun lea danne heiveheaddji resursa mii rievddada kvalitehta ja hivvodaga mielde ja mii lea sorjjavaš das ahte makkár šattut guohtuneatnamiin eanasmuddui leat. Oppalaččat leat guohtumat nannoseappot olggaldas váikkuhusaid vuostá jus leat olu iešguđetlágán ruonasšattut, ja dalle sihkkarastujuvvo maiddái jámmadet šaddobuvttadeapmi. Go guohtun lea valjis de lea das maiddái stuorát variašuvdna guohtunšattuid dáfus mii addá eambo bibmosiid bohccui.

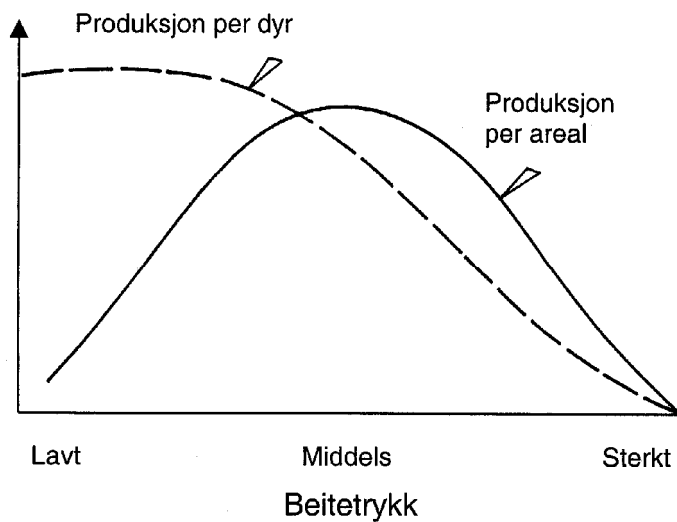
Jus rásseguohtumiid šattut eai duohtaduvvo, de bohtet šlájat dađistaga rievdat (suksešuvdna), namalassii nu ahte vuosttaš pioneràšattuid sadjái mat leat jođánat šaddagoahtit, bohtet šlájat mat eai nu jođánit šaddagoađe báikái. Rásseguohtumiid pioneràšlájat leat dábálaččat rásit ja urtasat. Dat leat álbmábut, dain lea stuorát produktivitehta ja leat buoret guohtunšattut go šlájat mat sukcesuvnnas leat hilljánat. Buriin guohtumiin leat olu pioneràšlájat mat girdet guohtuma, muhto mat goitge bisuhit buori šaddobuvttadeami. Guohtu eallit muosehuhttet sihke šaddogokčasa ja jeagelgokčasa, ja dainnalágiin vurjet dat dan suksesuvnna mii lea dáhpáhuvvame. Guohtu eallit sáhttet doalahit rásseguohtumiid produktiivadeabbon ja bibmoseabbon go de jus guohtumat eai duohtaduvvo. Seammaládje sáhttet jeageleatnamat leat eambo produktiivat jus doppe leat eallit mat guhtot, muhto jeageleana lea hearkkit duolbmuma ja guohtuma vuostá, ja dat nohká jođáneappot. Lea namalassii váttis ođasmahttit produktiivadet guohtumiid. Eanas boazodoalu rásseguohtunareálain leat šaddagoahtán skierrešattut maid boazu hejot suolbmuda. Dakkár eatnamat eai heivestuva geasseguohtumin, erenoamážit jus lea olu čáhpesmuorji. Dál ii gávdno nu olu máhttu das makkár guohtungeavaheapmi vuorjjašii danasšattuid nu ahte produktiivadet guohtunšattut šaddagoađašivčče. Dát bealit leat maiddái áigejuvvdilat šibitealáhusaide mat atnet šibihiid guohtumiin.

Boazu guohtu viiddis duovdagiid gos leat olu iešguđetlágán lunddolaš resurssat, ja daid resurssaid lotnolasvuohka lea dávjá áibbas erenoamáš iešguđet orohagas. Árvomerošteapmi mii lea rehkenaston daid fuođđarovttadagaid vuodul mat mannet ovtta bohcco biebmamii olles jagi, ja 2007 boazologu vuodul, čájeha ahte Norgga boazoguohtumiid ollislaš árvu lea 150 miljovna kruvno jahkásaččat. Dattege lea váttis árvvoštallat rásseguohtumiid ja jeagelguohtumiid geavaheami. Lea guhká leamaš sáhka Finnmárkku dálveguohtumiid geavaheamis go jeagelguohtumiid šaddodássi lea hedjonan seammás go bohccuid guohtun lea lassánan. Ođđa dutkamušat čájehit ahte maiddái rásseguohtumiid kvalitehta lea hedjonan dain guovlluin gos lea garrasit guhttojuvvon mañemus logiid jagiid. Finnmárkku jeagelguohtumiid kárten ja goziheapmi álggahuvvui álggogeahčen 90-logu, ja leat leamaš álggahuvvon iešguđetlágán doaimmat eastadit eatnamiid guorbamis. Seammalágán kárten ja goziheapmi rásseguohtumiid dáfus ii leat álggahuvvon. Maiddái Suomas leat gozihan šaddoovdáneami

reaidun áigodatguohtumiid hálddašeamis. Ruotas lea álggahuvvon stuorát kárten ja bearráigeahččan meahcceriggodagaid hárrái vai sihkkarastá boazodollui guhkilmas guohtungeavaheami.

3.2 Boazolohku ja buvttadeapmi

Nu movt ovdalis daddjon de stivrejit luondduvuođđu, dálkkádat ja guohtu eallit iešguđet guohtunšattuid šattu. Dat ráddje man olu bohccuid guovlu gierdá ja man stuora badjelbáza buvttaduvvo ja man stuora osiin ávkkástallá.

1. figuvra. Prinsihppagovva buvttadeamis juohke bohccos (kg juohke bohcco nammii) areála ektui (kg juohke km² nammii) go guohtun lassána. Ceahkkelinnjá čájeha ahte buvttadeapmi njiedjá juohke bohcco nammii go guohtundeaddu lassána. Olles linnjá čájeha ahte buvttadeapmi lassána areála mielde go guohtundeaddu lassána vuollegis dásis gaskadássái, ja buvttadeapmi njiedjá go guohtundeaddu lassána gaskadásis alla dássái.

Produksjon per dyr - Buvttadeapmi juohke bohccos
 Produksjon per areal - Buvttadeapmi areála mielde
 Lavt – Vuollegis, Middels – Gaskadássi, Sterkt - Alla
 Beitetrykk - Guohtundeaddu

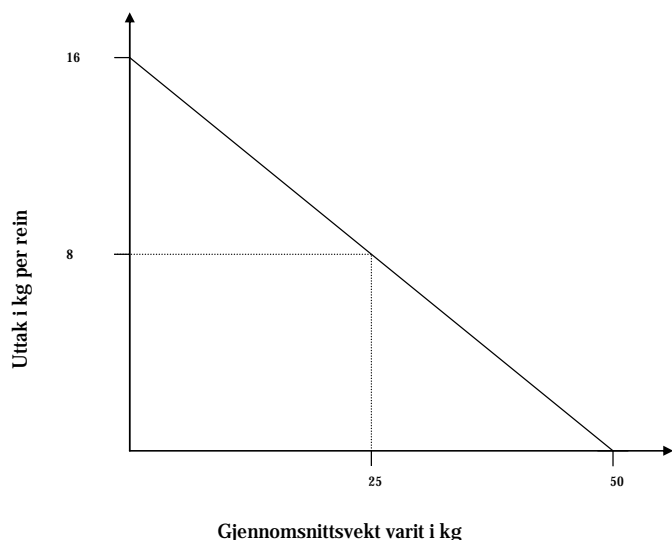
Go lea unnán guohtundeaddu de ii leat áktánas gilvu guohtunressursaid nalde, ja buvttadeapmi areála mielde lassána vaikko guohtundeaddu lassána. Buvttadeapmi juohke bohccos (kg bohcco nammii) lea allat, ja buvttadeapmi juohke areálaovttadaga mielde lassána boazologu mielde. Jus guohtundeaddu lassána vel eambbo, de boahtá dattege šaddu juohke bohccos njiedjat go gilvu guohtunriggodagaid nalde lassána. Bohccuin mat leat heajos vuoimmis hedjona miessešaddu, ja misiid seailun unnu. Jus guohtun ain eambbo hedjona, de jápmigohtet maiddái rávis bohccot. Buvttadeapmi areála mielde njiedjagoahtá go guohtundeaddu lea nu stuoris ahte bohccodeattut unnot, miessešaddu unnu ja bohccot jápmigohtet. Buvttadankurvvat nu movt 1. fig. čájeha, eai čájjet dattege davviguovlluid guohtunvuogádaga dievaslaš dynamihka. Dat lea dannego dálkkádat sihke geasset ja dálvet sakka rievddada, ja dat sáhtta dagahit ahte maiddái buvttadeapmi sakka rievddada. Iskkadeamit Norggas lea čájehan ahte dálkkádaga negatiiva váikkuhusat sturrot go lea olu boazu ja dat leat heitot vuoimmis; ealut main misiid gaskamearálaš njuovvandeaddu lea

vuollet 18 kg, leat hearckimusat. Dain guovlluin gos gaskamearálaš miessedeatut leat 20-21 kg, oaidná ahte boazolohku lea dásset ja buvttadeapmi lea jámma dásset. Go olles dahje muhtun oassi dálveguohtumis lea leamaš lássejuvvon guhkit áiggi, de leat orohagain gos leat unnit bohccot, gillán eambo massimiid go dábálaččat. Muhto dávjá leat dat massimat ankke unnibut go dain orohagain gos leat olu bohccot. Vaikko dát oktavuodát leat čielgasat, de sáhtá goitge leat váttis gávnahit boazologu mii lea ekologalaččat guoddevaš. Ovdamearkka dihte leat buorit dálvvit dagahan ahte Kárášjoga ja Oarje-Finnmárkku boazolohku ja miessešaddu lea hirbmadit lassánan maŋnel jagi 2000 goavvedálvvi. Nu lea leamaš vaikko boazojápmu ii leat hupman veara lassánan. Muhtun guovlluin leat almmotge njuovvandeattut dál nu vuollin ahte lea jáhkehahti ahte goavve dálvvit ja giđat sáhttet unnidit sihke boazologu ja buvttadeami.

Guorahallamat Norggas čájehit ahte jus njiŋnelasaid gaskamearálaš njuovvandeaddu lea badjel 29 kg, de sáhtá maksimeret miessebuvttadeami ja ealu lassáneami. Gaskamearálaččat leat dalle badjelaš 90 % buot njiŋnelasain čoavjjis, muhto dat sáhtá rievddadit ealuid gaska. Sis-Finnmárkku vihkenprošeavtta oktavuodas mii álggahuvvui 1996:s, rávvii Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi ahte rávis njiŋnelasat (badjel 2 jagi) mat galget ealihuvvot buvttadeami várás, guhkit áiggi vuollái galggaše deaddit 60 kg dahje eambo. Álddu vuoibmi ja nácka birgehit miesis lea hui olu dálveguohtundilálašvuoda ja geasseguohtuma kvalitehta duohken. Misiid massin árra geasi lea boazodoalus vuollet 5 % go leat buorit guohtumat ja unnán boraspire muosehuhttimat. Muhtun guovlluin sáhtá misiid massin leat vuollet 2% go leat erenoamáš buorit eavttut. Dat massin lassána mearkkašahti olu go leat heajos dálkkit ja guohtumat.

Massimat maŋnelis jagis leat maiddái čadnon dasa makkár vuoimmis boazu lea. Čájehuvvo ahte heajos dálveguohtumis atná áldu eambo návccaid iežas birgehit go miesi, mii lea nuppeládje go de go leat buorit dálveguohtundilálašvuodát. Dain guovlluin gos leat guhkilmas heajos dálvvit, lea leamaš dárbu biebmát bohccuid oanehet áiggi maŋnidálvvi vai eastada massima.

Boazomáddodagain gos odđa šaddu njuovvojuvvo, šaddá sihke boazolohku ja bohccobiergobuvttadeapmi dásset.

Figuvra 2. Figuvra čájeha vuogi njuovvat bohccuid (kg juohke ealihanbohcco nammii) gaskamearálaš varitdeattuid (njuovvandeattuid) ektui. Jus máŋga jagi maŋŋálaga leat vuollegis gaskamearálaš deattut, de njuovvojuvvo eambbo go de go leat alla gaskamearálaš deattut.

Uttak i kg per rein - Njuovvan kg mielde juohke bohcco nammii
 Gjennomsnittsvekt varit i kg - Gaskamearálaš varitdeaddu kg

2. figuvrra modealla lea boazodoallu ovdanbuktán, ja dat čájeha movt sáhtá stivret njuovvama varihiid gaskamearálaš njuovvandeattuid ektui. Dán modeallas čájehuvvo ahte bohcco vuoibmi geažuha lea go boazolohku heivehuvvon guohtumii, ja man olu ferte njuovvat. Njulges sáhcu čujuha man olu berre njuovvat go ealu varihiid gaskamearálaš njuovvandeaddu lea nuo ja nuo stuoris. Dán modeallas lea vuodđun ahte varihiid unnimus mearri gaskamearálaš njuovvandeattu dáfus lea 25 kg. Jus deaddá vuollel 25 kg., de čujuha dat ahte leat beare olu bohccot. Dalle ferte njuovvat eambbo. Jus varihat deddet eambbo go 25 kg, de sáhtá unnidit njuovvama jus leažžá dárbu lasihit bohccuid goavvejagiid maŋŋá jna. Dán modeallas lea maiddái ulbmilin buvttadit unnimusat 8 kg juohke bohcco nammii gidđaealu ektui jus varihat deddet 25 kg. Vásihuvvo ahte guovlluin gos lea buorre miessebuvttadeapmi ja unnán massimat, de ferte njuovvanmearri biddjot 10-12 kg bohcco nammii gidđaealu ektui vai doalaha dássedis boazologu. Dáin guovlluin leat maiddái varihiid ja njiŋnelasaid gaskamearálaš njuovvandeattut arvat badjel 30 kg.

Ruksesgottiid hálldašeamis oaidná ahte jus njuovvá goasii 60% jagi buvttadeamis, eanemusat misiid ja varrasiid, de sáhtá maksimeret sihke náli šaddama ja biergobuvttadeami. Dalle eaktuduvvo ahte ruksesgodelohku lea jámmadit dakkár dásis mii mearkkaša náli šaddama, namalassii ahte miessešaddu lea máksimála dásis. Vai lohku bisuhuvvo dássedin, de heivehuvvo njuovvan buvttadeami rievdamiid mielde, ja dalle njuovvojuvvo eambbo daid jagiid go lea alla buvttadeapmi, ja fas unnit dalle go buvttadeapmi lea unni. Boazodoalus lea sullasaš dilli. Dain guovlluin gos njuovvojuvvo gaskal 50 ja 60 % ja gos njuovvojuvvojit eanas miesit ja varrasat, ja gos dušše buvttadanbohccot ealihuvvojit, lea buvttadeapmi ja miessešaddu hui stuoris.

4.1 Eavttut/čujhusat boazolohkui mii lea ekologalaččat guoddevaš

Bargojoavkku hástalusson lea leamaš válljet eavttuid/čujhusaid mat devdet ekologalaš guoddevašvuoda gáibádusaid, mat leat anihahttit ja mat vástidit boazodoalu fágalaš oainnuide. Danne leat árvvoštallan eavttuid mat leat earjalat, objektiivat ja maid sáhtá dárkut. Leat maiddá árvvoštallan muhtun subjektii eavttuid, ee danne go ii leat vel dárkilis máhttu buot beliid birra buvttadeamis, ja maiddá danne boazodoalu iežas eavttuid ii leat nu álki mihtidit.

Bargojoavku lea ovttaoavilis das ahte dálá dieđuid mielde de lea vuosttažettiin dat makkár vuommis bohccot leat mii čujuha heive go dihto boazolohku guohtunvuđđui. Lea čielggas ahte dát lea eahpenjulges vuohki árvvoštallat guohtumiid guoddevašvuoda, ja dat vuohki lea hearki rievdamiid main lea eará ágga go lohku. Bargojoavku rávve ankke geavahit **iešguđet bohccuid gaskamearálaš njuovvandeattuid** čujuhussan, 90-logu loahpa rájes lea gártan oalle buorre lohkomateriála njuovvandeattuid hárrái resursarehketdollui man vuodđun lea sohabealli ja ahki, ja maid dán oktavuodas sáhtá atnit. Muhtun guovlluin sáhttet dattege njuovahagaid dieđut deattuid birra leat váilevaččat iešguđet sivaiddat geažil; ovdamearkka dihte soaitá njuovvovvun unnán stuora massimiid geažil. Dakkár dilálašvuodain rávve danne bargojoavku eiseválddiid rahpat vejolašvuoda atnit dieđuid **ealli deattuid birra lassin** njuovvandeattuide. Geavahit njiñnelasdeattuid čujuhussan sáhtá maiddá leat váttis danne siiddat/orohagat oppalaččat njuovvun unnán njiñnelasaid, ja danne eai earut njiñnelasaid iešguđet agiid. Njiñnelasat njuovvovvovvot dábaččat go leat heitot vuommis ja galget eret buvttadeamis, ja dat sáhtá dagahit erenoamáš hástalusaid dain guovlluin gos dál leat hui gehppes bohccot. Guhkilmasat oavvilda bargojoavku ahte galgá leat vejolaš atnit njiñnelasaid njuovvandeattuid čujuhussan.

Boazodoalus leat maiddá eará vuogit árvvoštallat bohcco vuommi vaikko dál orru deaddu leame buoremus čujuhussan. Boazoeaiggát geahččá čorvviid, čorvviid gassodaga, ivnni ja go čallagohtet námiid. Dasto gehččet guolggas, kvalitehta ja goas borgáda. Bohcco hápmi maid muitala man buori vuommis dat lea. Dakkár paramehterat sáhttet leat eambo hearkkit guohtuma rievdamii, ja dat sáhttet ealus sakka rievddadit áigodagaid mielde ja jagiid mielde. Boazobargiid máhttu bohcco olgguldas hámiid, goruda ja struktuvrra (morfologiija) birra leat ankke deatlaččat, ja addet buriid čujuhussaid dasa makkár guohtunáigodat lea leamaš. ”Hárjánan čalbmi” oaidná bohcco dili miehtá guohtunáigodaga. Dat dárkun ii suolat návccaid ja dat dahkko beaivválaš boazobarggus. Bargojoavku oavvilda danne ahte dát leat mávssolaš lassidieđut go lea árvvoštallame optimála boazologu ja go orohaga doaibmanjuolggadusat galget hábmejuvvot.

Deattut váikkuhit sakka ealu buvttadeapmái, ja bargojoavku oavvilda danne ahte sihke miesseproseanta ja biergobuvttadeapmi sáhtá leat diehtun lassin daidda dieđuide maid deattut addet guohtundili birra. Váttisvuohtan dál lea ahte eai gávdno dieđut main leat objektiivat metodat vuodđun mihtidit miesseproseantta ja massimiid boraspiriid geažil. Danne lea sihke miesseproseanta ja biergobuvttadeapmi subjektii eaktu. Bargojoavku lea almmotge atnán ávkkálažžan árvvoštallat **miesseproseantta dássedisvuoda čakčat (miesit mat leat ceavzán) lassin deaddoeavttuide**. Go miessebuvttadeapmi sakka rievddada ja go vel leat geahppasat, de čujuha dat ahte boazolohku ii leat guoddevaš. Jus livččii sihkkaris vuohki mihtidit miesseproseantta, de sáhtášii dan atnit objektiivat eaktun dasa ahte lea go boazolohku heivehuvvun resursavuđđui.

Biergobuvttadus rehkenaston **biergokilon juohke bohccos gidđaealu ektui**, lea bargojoavkku oaivila mielde maiddái anihahtti liigeeaktun deattuide lassin. Jus biergobuvttadus sakka rievddada, dahje jus guhkit áigái njuvvojuvvo unnán ja leat vuollegis deattut, de čujuha dat ahte boazolohku ii leat guoddevaš. Massimat boraspiriide váikkuhit maiddái biergobuvttadussii. Bargojoavku oaivvilda danne ahte lea dárbu oažžut logu daidda massimiidda ovdalgo biergobuvttadus sáhtta geavahuvvot objektiiva eaktun.

Váttisvuohtan sihke daiguin eavttuiguin mat leat eanet dieđalaččat ja daiguin mat leat eanet boazodoallofágalaččat, lea ahte daidda váikkuhit ealáhusdili rievdamat mat eai čuožžil boazologu geažil. Dat sáhttet leat heajos guohtumat dálkkiid geažil, go čakča-/gidđaguohtuneatnamat jikŋot, go olu borgá ja arvá dálveguohtuneatnamiin ja dat jikŋot, geassebahkat ja divri ja eará muosehuhttimat boraspiriid dahje olbmuid doaimmaid geažil. Dál eai leat makkárge dievaslaš metodat mihtidit movt dát bealit váikkuhit deattuide ja iešguđet buvttadančujuhusaide. **Ovddeš vásáhusat boazologuin, ja mat leat čájehuvvon addit buori produktivitehta**, sáhttet maiddái leat veahkkeneavvun boazologu mearrideamis. Dat gusto erenoamážit daidda guovlluide gos leat stuora massimat boraspiriide ja/dahje buvttadeapmi rievddada dálkkádaga dahje eará muosehuhttimiid geažil.

Guohtumiid dilálašvuohta ja buot áigodatguohtumiid ovdáneapmi lea njuolgggo vuohki árvoštallat dihto boazologu guohtunkvalitehta ja resursavuodu. Guohtumiid goziheapmi addá oppalaš gova guohtumiid dilálašvuođas, ja vuodu árvoštallat lea go guohtungeavaheapmi, dálkkádatrivedan dahje eará sivvan nuppástuvvamii. Goziheapmi addá maid fáktávuodu das ahte makkár guohtunresurssaid bohcco eavttuid ektui sáhtta árvoštallat. Dál leat dušše Finnmárkku jeagelguohtumat kártejuvvon ja gozihuvvome. Bargojoavku oaivvilda ahte leat eiseválddit mat fertejit álggahit vejolaš kártema ja goziheami iešguđet áigodatguohtumiid ektui. Jus eiseválddit álggahit kártema, de rávve bargojoavku ahte čuoovvoaččat guorahalloyuvvojit: makkár guohtunresurssat gávdnojit (ovdamearkka dihte juohkit guohtundilálašvuođaid unnán buori rájes hui buori rádjái), vástidit go guohtunresurssat guovllu guohtunresursavejolašvuođaide, movt juhkkoyuvvojit guohtunresurssat eatnamiin ja orohagaid siskkobeaide, ja leat go dat duođaid boazodoalu olámuttus. Bargojoavku rávve maiddái ahte jus áigodatguohtumiid kárten ja goziheapmi álggahuvvo, de berre vuoruhit daid guovlluid gos guoddevaš boazologu mearrideapmi lea leamaš erenoamáš hástalussan.

Juohke orohaga/siidda boazoeaiggádiin lea iežaset vásáhusaid bokte ja árbejuvvon máhtu bokte, stuora máhttu das makkár guovllut leat optimálat guohtuneanamin iešguđet áigodagaid. Dat máhttu lea maiddái iešguđetlágán dálkkiid ja muohtadilálašvuođaid birra, ja guđiin guovlluin boazu bissu iešguđet áiggiid. Dál lea guohtunresurssaid detáljamáhttu boazodoalus alddis; danne oaivvilda bargojoavku ahte ferte deattuhit orohagaid árvoštallamiid áigodatguohtumiid kvalitehta ja valljivuoda hárrái go boazolohku mearriduvvo.

4.2 Čujuhusaid/eavttuid norpmat

Eavttut čujuhit dasa *mii galgá mihtiduvvot*, norpmat fas čujuhit *makkár árvvut* leat guoddevaš boazologu mihttun. Bargojoavku lea eanas muddui ovttaoaivilis das ahte sihke boazodoallofágalaš máhttu ja dátávuoddu mii odne lea fidnemis, muitala makkár deaddomihtut čájehit ahte bohccot iešguđet agis ja sohkahealis leat buori vuoimmis. Lea maiddái vejolaš dadjat makkár buvttadanmihtut dat leat mat vástidit dasa ahte bohccot leat buori vuoimmis. Earret ovttá lahtu, de dáhttot danne bargojoavkku lahtut rávvet norpmaid mat oppalaččat čujuhit ahte bohccot ealus leat buori vuoimmis, vrd. mielddus 2 mas lea

sierracealkámuš. Seammás lea čielggas ahte guohtun- ja doaimmaevttut sakka rievddadit iešgudet guovlluin.

Bargojoavku oaidná maiddá ahte sáhtá leat váttis olahit ealu optimála dili ja buvttadeami ovttá njuovvanáigodagas, Danne sáhtá dain guovlluin gos deattut ja buvttadanmihtut leat vuollin, leat dárbu cehkiidmiel prosessii.

Bargojoavku lea gávnahan ahte ealus mas bohccot leat buori vuoimmis berrejit misiid gaskamearálaš njuovvandeattut leat 17-19 kg, ja varihiid gaskamearálaš njuovvandeattut fas 25-27 kg. Bargojoavku rávve ahte dain guovlluin gos leat erenoamáš vuollegis njuovvandeattut, addo siiddaide/orohagaide vejolašvuhta buoridit buvttadanbohccuid vuoimmi, ja ahte dan áigodagas eai geavahuvvo njiŋnelasaid deaddonorpmat. Guhki vuollái rávve bargojoavku ahte njiŋnelasaid mat leat badjel 2 jagi gaskamearálaš njuovvandeaddu berre leat 27-29 kg. Buot bohccuid dáfus berre vuhtiiváldit ovddeš vásáhusaid siidda/orohaga njuovvandeattuin, ovdamearkka dihte maŋemus 5-10 jagi. Jus siidda dahje orohaga bohccot leat vuollel dáid rávvagiid, de čujuha dat ahte boazolohku lea beare allat.

Bargojoavku rávve maiddá ahte biergobuvttadus ii berre leat vuollel 8-9 kg bohccos gidđaealus. Berre šaddat vejolaš meroštallat massimiid boraspiriide buvttadeami ektui, vaikko dál ii sáhte addit dárkilis loguid dasa. Váilevaš diehtovuodu geažil ii leat vejolaš dál vel bidjat miesseproseantta norpma. Dattege rávve bargojoavku ahte dain guovlluin gos guohtun ii leat bastevaččat heitot dálvet ja gos eai leat olu boraspiret, ii berre miesseproseantta rievddadit eambo go 10-15 % jagis jahká.

Bargojoavku oaivvilda ahte muhtun guovlluin lea ain vejolaš optimaliseret buvttadeami dakko bokte ahte ain heivehallá boazologu. Dakkár heiveheapmi mielddisbuktá ahte deattut bohtet seammá dássái go dain guovlluin gos lea dássedis alla biergobuvttadeapmi/njuovvan ja dássedis alla njuovvandeattut. Daid dieđuid vuodul mat dál leat fidnemis mearkkaša dat ahte misiid gaskamearálaš njuovvandeaddu lea 20-21 kg. Varihiid ja njiŋnelasaid gaskamearálaš njuovvandeaddu lea badjel 29 kg. Maiddá biergobuvttadeami dáfus lea sadji optimaliseret buvttadeami nu ahte biergobuvttadus lea badjel 11 kg bohccos gidđaealus.

Dain guovlluin gos massimat dálvedálkkádaga ja boraspiriid geažil leat nu stuorrát ahte dat váikkuhit boazodoalu vejolašvuoda stivret boazologu ovdáneami, lea maiddá váddáset bohcco vuoimmi ja buvttadeami vuodul, árvvoštallat lea go dihto boazolohku ekologalaččat guoddevaš guohtunvuodu ektui. Dat lea dannego massimiid stuora logut mielddisbuktet ahte guovlluin lea vuolleget buvttadeapmi go miessešaddu ja biergohivvodat juohke bohcco nammii. Nubbe váttisvuhta lea ahte šaddá atnit heajut bohccuid ealihanboazun, ja dat sáhtá guhki vuollái váikkuhit ahte gaskamearálaš deattut njidjet. Bargojoavku oaivvilda ahte dain guovlluin leat ovddeš vásáhusat deattuiguin ja buvttadandieđuiguin dat mat addet buoremus gova das mii boazologu guohtunvuoddu lea.

Bargojoavku rávve maiddá ahte boazolohku evaluerejuvvo jámmadit danne go deattut ja buvttadeapmi vástida oalle jođánit boazologu rievdamiid. Optimála resursageavaheami sihkkarastima várás oaivvilda bargojoavku ahte lea ulbmillaš jahkásaččat čuovvolit, ja ahte boazolohku árvvoštallojuvvo juohke 3. jagi. Dannego maiddá eará bealit go boazolohku váikkuhit dan ovdáneami, de oaivvilda bargojoavku ahte 10-15 % sturrosaš rievddadeapmi lea lunddolaš. Dattege berre boazolohku ollislaččat doalahuvvot dássedin 3-jagi áigodagas. Jus eiseválddit álggahit goziheami guohtuneatnamiin, de berre dat dahkkot seamma áiggis go boazologu árvvoštallan, namalassii juohke 3. jagi. Goziheami norbman berre leat ahte guohtumat eai hedjon.

4.3 Bargojoavkku rávvagiid čoahkkáigeassu

- Dál leat iešguđet agiid ja sohkaбелиid gaskamearálaš njuovvandeattut buoremus čujuhussan ja mihttun. Ealli deattut sáhttet adnot lassin.
- Biergobuvttadus ja dássedis miesseproseanta adno subjektiiiva čujuhussan lassin deattuide. Boazodoalu iežas árvvoštallamat das makkár vuoimmis bohccot leat, adnojit subjektiiiva lassičujuhussan.
- Iešguđet áigodatguohtumiid dilli addá njuolgga čujuhusa das ahte lea go boazolohku heivehuvvon guohtunvuđđui. Dat ii sáhte odne geavahuvvot dannego iešguđet áigodatguohtumiid kárten lea váilevaš. Dál lea boazodoalus alddis dárkileamos diehtovuodđu. Orohagaid iežaset guohtunárvoštallamat adnojit danne čujuhussan lassin deattuid čujuhussii.
- Leat eiseválddit mat fertejit álggahit guohtunkártema/goziheami. Dalle berrejit guovllut gos boazologu mearrideapmi lea erenoamáš váttis, vuoruhuvvot.
- Rávvejuvvojit norpmat misiid gaskamearálaš njuovvandeattuide (17-19 kg), varihiid (25-27 kg) ja njiñnelasaid badjel 2 jagi (27-29 kg). Rávvejuvvo maiddái norbma biergobuvttadussii (8-9 kg bohccos gidđaealus), ja miesseproseantta normálarievddadeapmái čakčat (10-15%). Árvvut norpmaid vuolábealde čujuhit beare alla boazologu. Iešguđet eavttuid ulbmilolaheapmi berre oktiivástidit. Dain guovlluin gos leat hui vuollegis deattut addojuvvo vejolašvuohta ceškiid mielde joksat mihtuid.

4.4 Bagadus boazolohkoskovvi

Geasseguohtun lea boazologu vuodđu, muhto siiddas/orohagas fertejit leat buot áigodatguohtumat. Lassin geasseguohtumiidda fertejit unnimusat čilgejuvvot makkár dálve-, gidđa- ja čakčaguohtumiid siida/orohat beassá atnit. Das berre maiddái čilget eará siiddaid guohtungeavaheami.

Siida/orohatstivra galgá čilget daid guohtun- ja doaibmaguoskevaš árvvoštallamiid mat leat vuodđun boazolohkui. Das sáhtá ovdamearkka dihte čilget iešguđet guohtumiid maid geavaha, muosehuhttimiid, boraspiriid jna. Berre erenoamážit čilget iešguđet áigodatguohtumiid kvalitehta.

Siida/orohat berre čilget eavttuid ja norpmaid mat vurdojuvvojit devdot evttohuvvon boazologuin. Das galgá maiddái čilget vurdojuvvon gaskamearálaš njuovvandeattu njiŋnelasain badjel 2 jagi, varihin ja misiin. Erenoamážit berre čilget njiŋnelasnjuovvama ektui, ovdamearkka dihte jus olu njuovvá heitot bohccuid jna. Buvttadeapmi biergokiloid mielde bohccos gidđaealu ektui ja miesseproseantta rievdamat maŋemus 5 jagis, čilgejuvvojit maiddái. Jus vuordá erohusaid čuožžilit, de berre dan sierra čilget, ja berre čujuhuvvot plánii das movt orohat áigu olahit mihtuid áiggi vuollái.

Jus siida/orohat dan dáhttu, de sáhtá ovdanbuktit dárkilet boazodoallofágalaš čielggadeami subjektiivva mihtuid hárrái das makkár vuoimmis bohccot leat ja makkár dilálašvuodát ellui leat iešguđet áiggiin jagis.

MIELDDUS 1

Boazolohkoskovvi:

Guohtunvuoddu (guohtungeavahannjuolggadusa vuodul)

Geasseguohtun
Čakčagohtun
Dálveguohtun
Gidđagohtun

Siidda/orohaga árvvoštallamat (boazolohkonjuolggadusa olis)

Guohtunárvvoštallamat (dás maidái áigodatguohtumiid kvalitehta čilgehus):

Doaibmaárvvoštallamat:

Addá vuodu čuovvovaš boazolohkui

Bohccot gidđaealus:

Čujuhusat dasa ahte dát lea ekologalaččat guoddevaš boazolohku

Siidda/orohaga gaskamearálaš njuovvandeaddu;
Misiin:
Varihiin:
Njiŋŋelasain badjel 2 jagi:

Siidda/orohaga biergobuvttadeapmi (kg juohke bohcco nammii):

Siidda/orohaga miesseproseantta rievdan:

Siidda/orohaga čilgehus das leat go eavttut olahuvvon rávvejuvvon norpmaid dahje árvvuid ektui maŋemus 5-10 jagi gaskameriid vuodul:

Siidda/orohaga čilgehus/plána movt optimaliseret buvttadeami:

Eará árvvoštallamat (mat leat čujuhusaid vuodul mat leat vásihuvvon):

MIELDDUS 2

LÁVDEGODDELAHTU JOHAN ANDERS EIRA SIERRACEALKÁMUŠ

BOAZOLOGU MEARRIDEAPMI, ČUJUHUSAT JA NORPMAT

Mun guorrasan raportta čilgehussii dain oppalaš čujuhusain/eavttuin mat galget doaibmat bagadussan alimus boazologu mearridettiin. Dattege eahpidan ulbmilašvuoda das ahte mearridit deaddologu norpmaid, ja ahte dat fas leat mearrideaddjin alimus boazologu hárrái.

Mun oaivvildan ahte deaddorájiid livčče siiddat/orohagat galgan beassat dárkilit guorahallat báikkálaččat vai dat stivrejuvvojit iežaset ealáhuslaš ulbmiliid guvlui. Lea maiddái várra ahte deattut ja deaddonorpmat navdojuvvojit leat eiseválddiid bággodoaibman, mii fas suoláda fuomášumi das ahte doaibma ja boazolohku lea boazoeaiggádiid iežaset ovddasvástádus. Mun eaktudan ahte láhkaaddi áigumuš dainna ahte boazolohku galgá mearriduvvot siidadásis, lei ahte guhtege siida galgá smiehtadit ja árvoštallat báikkálaš eavttuid, boazomateriála, šattuid, guohtuneavttuid, boazolohkojuogadeami, guohtungeavaheami, biergomárkana jna. Dat dat lea mii galgá leat vuodđun vejolaš doaibmarievdademiide dahje boazolohkorievdademiide vai optimalisere doaimma ja maksimere ekonomiiija. Lassin ekonomalaš ja ekologalaš guoddevašvuhtii, de lea siiddas ja maiddái eiseválddiin ovddasvástádus boazodoalloservodaga kultuvrralaš guoddevašvuodas.

Mu prinsihpalaš oaidnu lea ahte alimus boazologu eavttut ja norpmat galget leat bagadeaddjin. Eiseválddiid njuolggadusat mat bienasta bitnii ja loahpalaččat mearridit orohagaid boazologu, eai vástit boazodoalu iežas resursahálldašeapmái ja dat eai vástit Stuoradikki mearrádusa prinsihpaide ođđa boazodoallolága oktavuodas, gos Stuoradiggi deattuhii addit boazodollui eambo iešstivrejumi ja ovddasvástádusa.